

Το μητρικό δέντρο της ελιάς Καλαμών (*Olea europaea* var. *ceraticarpa*)

Παναγιώτης Κάτσαρης, Γεωπόνος -Βιοτεχνολόγος
Ινστιτούτο Ελαιάς & Οπωροκηπευτικών Καλαμάτας

Η ελιά Καλαμών (Νυχάτη-Καλαμών, Αετονυχολιά, Κορακολιά, Τσιγκελολιά, Χονδρολιά, Καλαματιανή και Αετονύχι) καλλιεργείται κυρίως στους νομούς Μεσσηνίας, Λακωνίας, Φθιώτιδας και Αιτωλοακαρνανίας. Η καλλιέργεια και εξάπλωση της συγκεκριμένης ποικιλίας συνδέεται στενά με ένα δένδρο που αποκαλείται μητρικό της ποικιλίας Καλαμών. Το εν λόγω δένδρο κηρύχθηκε "Διατηρητέο μνημείο της φύσης" με την υπ. αρ. 200995/7950/1979 απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας και το υπ. αρ. διαπ. 121/τ.Δ/1980.

Το μητρικό δένδρο της ποικιλίας Καλαμών συνοδεύεται από μια μακροχρόνια ιστορία, που περιέχει εντυπωσιακά στοιχεία τόσο για τη διαδρομή του μέσα στο χρόνο όσο και για το σπουδαίο ρόλο που έπαιξε στη σημερινή εξάπλωση και καλλιέργεια της ομώνυμης ποικιλίας. Η ιστορία του αρχίζει σύμφωνα με τους ειδικούς 800-850 χρόνια πριν (ο προσδιορισμός της ηλικίας έγινε με την μέθοδο του C¹⁴).

Σύμφωνα με άλλη μέθοδο (ετήσιοι δακτύλιοι στο ενεργό τμήμα του κορμού και αναγωγή στην ακτίνα του δένδρου) 1733 χρόνια πριν. Η διαδρομή του συνεχίζεται μέσα στους αιώνες για να φτάσει στην εποχή της Ελληνικής επανάστασης του 1821 και της καταστροφής της Μεσσηνίας από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ. Ο θρύλος αναφέρει (και τα γεγονότα επιβεβαιώνουν) ότι ήταν το μοναδικό δένδρο που διασώθηκε από τη μανία του κατακτητή. Από αυτό το σημείο ξεκινά η ιστορία του δένδρου αυτού και ο ρόλος του στη διάδοση της ποικιλίας Καλαμών. Από αναφορές που διασώζονται, γνωρίζουμε σήμερα, ότι το σύνολο σχεδόν των δένδρων της εν λόγω ποικιλίας, που συναντά κανείς στην Πελοπόννησο, αλλά και μεγάλος αριθμός δένδρων στην υπόλοιπη Ελλάδα, προέρχονται από το μέχρι σήμερα σωζόμενο δένδρο στην πόλη της Καλαμάτας. Αυτά τα στοιχεία δικαιολογούν απόλυτα το χαρακτηρισμό του δένδρου

αυτού ως ΜΗΤΡΙΚΟ της ποικιλίας Καλαμών. Από πιο πρόσφατα στοιχεία ξέρουμε ότι το δένδρο αυτό, που σήμερα σώζεται στον περίβολο του πρώην ΚΕΓΕ Καλαμάτας δίπλα στο Ινστιτούτο Ελαιάς και Οπωροκηπευτικών του ΕΛΓΟ – ΔΗΜΗΤΡΑ, έχει διάμετρο κορμού 3 μέτρα, περίμετρο κορμού 9, ύψος 14, διάμετρο κόμης 15 μέτρα και στο εσωτερικό του κορμού του αναφέρεται ότι χωρούν οκτώ άτομα. Επίσης, από τα τελευταία στοιχεία για την παραγωγή του, γνωρίζουμε ότι αυτή ανερχόταν σε μια καλή χρονιά στα 1.000 κιλά καρπού, γεγονός που αποδεικνύει ότι και σήμερα ακόμη παραμένει πολύ παραγωγικό. Ακόμη θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι και σήμερα συνεχίζει να επιτελεί το έργο που ξεκίνησε 190 χρόνια πριν, συνεχίζει δηλαδή να προμηθεύει το Ινστιτούτο Ελαιάς με άριστης ποιότητας μοσχεύματα που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή δενδρυλλίων της ποικιλίας Καλαμών. Τέλος, το φυσικό κάλλος του γηραιού δένδρου προσελκύει κάθε χρόνο εκατοντάδες επισκέπτες από όλο τον κόσμο (καθηγητές πανεπιστημίων, ξένες εμπορικές αποστολές, φυσιολόγους κ.λπ.) αλλά και εκατοντάδες μαθητές από σχολεία ολόκληρης της χώρας.

Βιολογία, Φυσιολογία: Το δένδρο της Καλαμών αναπτύσσεται σε ύψος 7-10 μέτρα και είναι λιγότερο ζωηρό από το δένδρο της ποικιλίας Κονσερβολιά. Έχει τάση ανωφερή και τα φύλλα του είναι χαρακτηριστικά φαρδιά και βαθυπράσινα, με μήκος $8,48 \pm 1,1$ εκ. και πλάτος $1,64 \pm 0,24$ εκ. Ο καρπός έχει σχήμα κυλινδρικό με κάμψη στη μια πλευρά -μονόπλευρο, κυρτό και μοιάζει με τη ράγα της ποικιλίας του σταφυλιού “Αετονύχι”. Στην ομοιότητα αυτή οφείλει και τις ονομασίες της Αετονυχολιά, Αετονύχι κ.λπ. Το μέσο βάρος του καρπού είναι 5,6 γρ., γεγονός που την κατατάσσει στις μεσόκαρπες ποικιλίες. Ο πυρήνας του καρπού της έχει σχήμα παρόμοιο με τον καρπό, μέσο βάρος 0,6 γρ. και φέρει 9-10 αβαθείς γλυφές. Η σχέση σάρκας / πυρήνα του καρπού είναι 8,3/1. Στο στάδιο της πλήρους ωριμότητας η επιδερμίδα του καρπού αποκτά μαύρο βαθύ χρώμα με χαρακτηριστικά θαμπή επιφάνεια. Η σάρκα είναι πολύ συμπαγής, με εξαιρετικό άρωμα, ιδιαίτερα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά και περιέχει λάδι σε περιεκτικότητες από 17-25% και ζυμώσιμα συστατικά 3,1-3,5% επί νωπού βάρους. Η ποικιλία ωριμάζει τον καρπό της όψιμα, δηλαδή το Νοέμβριο, αν το φορτίο είναι μειωμένο ή αργά το Δεκέμβριο, αν το φορτίο της είναι βαρύ. Θεωρείται ποικιλία ανθεκτική στην προσβολή του δάκου και έχει ειδικές απαιτήσεις ως προς το έδαφος, την υγρασία και το μικροκλίμα της περιοχής καλλιέργειάς της. Πιο συγκεκριμένα απαιτεί μέσης σύστασης γόνιμα εδάφη με άριστο pH γύρω στο (7). Κατά την περίοδο της ανθοφορίας-καρπόδεσης απαιτεί μειωμένη ατμοσφαιρική υγρασία ενώ κατά την περίοδο έντονης ξηρασίας των θερινών μηνών έχει ανάγκη (ανάλογα με τον τύπο του εδάφους) από τρεις, ή και περισσότερες αρδεύσεις για να δώσει ικανοποιητικό, για εμπορία, μέγεθος καρπού. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι είναι απαιτητική ποικιλία σε ηλιακή ακτινοβολία και παρουσιάζει σε αρκετές περιπτώσεις βλαστομανία. Αυτά τα χαρακτηριστικά καθιστούν την

Καλαμών απαιτητική στο κλάδευμα και στη λίπανση. Έτσι, στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να δίνεται πολύ προσοχή στην αζωτούχα λίπανση και στον τρόπο του κλαδέματος ώστε να έχουμε καλό αερισμό-φωτισμό της κόμης, να περιορίζεται η ανάπτυξη λαίμαργων βλαστών και συνεπώς να έχουμε μια ικανοποιητική παραγωγή καρπού. Σε πολύ δύσκολες περιπτώσεις συστήνεται η χρήση κατάλληλων φυτορρυθμιστικών ουσιών για την παρεμπόδιση της βλάστησης και την αύξηση της καρπόδεσης-παραγωγής.

Οικονομικά-εμπορικά στοιχεία: Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια η εμπορευσιμότητα του καρπού της ποικιλίας Καλαμών αυξάνεται με πολύ γοργούς ρυθμούς. Σε αυτό έχει συντελέσει αρκετά και η απόσυρση του οξικού οξέος από τη λίστα των συντηρητικών τόσο σε Ευρώπη όσο και σε Αμερική. Αυτό επέτρεψε την κυκλοφορία της ελιάς Καλαμών σε συσκευασία με ελαιοξάλμη, που έτυχε ιδιαίτερης εκτίμησης στις διεθνείς αγορές, λόγω και των άριστων οργανοληπτικών ιδιοτήτων της. Σήμερα υπολογίζεται ότι η παραγωγή της ανέρχεται σε πάνω από 30.000 τόνους ετησίως με ελαφρά ανοδικές τάσεις, μια και πολλά νεαρά δένδρα της συγκεκριμένης ποικιλίας μπαίνουν σε παραγωγή ή αυξάνουν την ήδη υπάρχουσα παραγωγή τους. Από αυτούς περίπου 20.000 τόνοι εξάγονται σε ΗΠΑ, ΕΕ και τρίτες χώρες, ενώ οι υπόλοιποι οδηγούνται στην εγχώρια κατανάλωση. Οι τιμές που απολαμβάνουν οι παραγωγοί τα τελευταία τρία χρόνια θεωρούνται ικανοποιητικές, αφού ο μέσος όρος τους κυμαίνεται μεταξύ 1-2 €/κιλό αναλόγως μεγέθους, που καθορίζεται με διάφορες διαβαθμίσεις της τιμής σε τεμάχια ανά κιλό. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αυξημένη ζήτηση για μεγάλου μεγέθους καρπούς έχει οδηγήσει τις τιμές μέχρι και 2,5 €/κιλό, για τους καρπούς που συμπλήρωναν ένα κιλό με λιγότερα των 120 τεμάχια. Φυσικά οι τιμές λιανικής πώλησης του προϊόντος έπειτα από επεξεργασία και τυποποίηση φθάνουν πολύ ψηλότερα. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η πρώτη ποιότητα καρπών που εμπορικά χαρακτηρίζονται με τον όρο Giants φθάνουν σε αρκετές περιπτώσεις να πωλούνται περισσότερο από 2 € τα 250 γραμμάρια προϊόντος.

*Πληροφορίες: Γενική Διεύθυνση Αγροτικής Έρευνας
Ινστιτούτο Ελαιάς & Οπωροκηπευτικών Καλαμάτας
Λακωνικής 85, 24100 Καλαμάτα, τηλ.: 27210 29812
e-mail: nagrefkal@otenet.gr*